

Pierre Bourdieu

Sociologens interesse

Artiklen sætter fokus på de sociale magtrelationer, og Bourdieu præciserer, hvordan han anvender begreberne: interesse og strategi. Redegørelsen for det anvendte strategibegreb afsluttes med en præcisering af habitusteorien i relation til økonomernes utilitaristiske handlingsteori.

Artiklen kan læses som en eksplicitering af Bourdieus definition af hans omstridte interesse- og strategibegreb.

Hvorfor indgår der i dialogen mellem økonomer og sociologer så mange misforståelser? Uden tvivl fordi mødet mellem to discipliner er mødet mellem to forskellige repræsentationer af historien, altså to forskellige kulturer: hver for sig dechifrerer de det den anden siger ud fra deres egen kode, med udgangspunkt i deres egen kultur (...).

Først og fremmest vil jeg nævne begrebet *interesse*. Jeg har grebet tilbage til dette ord – frem for næsten tilsvarende som investering, *illusio* – for at markere bruddet med den naive idealistiske tradition, der har plaget samfundsvidenskaben i dens mest hverdagsagtige terminologi (motivation, stræben osv.). Dette inden for økonomi banale ord har inden for sociologien givet anledning til et brud [un effet de rupture]. Nu skal det tilføjes, at jeg ikke har givet dette ord den betydning, som det almindeligvis får tildelt af økonomerne. Langt fra at være en antropologisk, naturlig kendsgerning udgør den historisk specificerede interesse en vilkårlig institution. Der er ikke *én* interesse, men der findes forskellige interesser, som er næsten uendeligt variable afhængig af tid og sted. I min terminologi vil jeg sige, at der er lige så mange interesser som der er felter, forstået som historisk konstituerede sociale rum med deres specifikke institutioner og deres særlige funktionsregler. Forekomsten af et specialiseret og relativt automomt felt korrelerer med eksistensen af specifikke indsatser og interesser: Feltet og det der er på spil i feltet (begge dele produkter af styrkeforholdene i feltet og af kampene om at ændre det feltkonstituerende styrkeforhold) fremkalder på én gang økonomiske og psykologiske investeringer¹ fra de agenter, der er udstyret med en tilsvarende habitus; sådan produceres investeringer af tid, penge, arbejde osv. – i de enkelte felter. (Lad det en passant være sagt, at der findes lige så mange former for arbejde som der findes felter, og at såvel aristokraternes mondæne aktiviteter som præstens og rabbinerens religiøse aktiviteter må anses for at være specifikke former for arbejde, der tager sigte på at bevare og vedligeholde eller forøge specifikke former for kapital).

Med andre ord, interessen – i det der er på spil i det specifikke felt – er på én gang forudsætning for at feltet fungerer (feltet for videnskabeligt arbejde, feltet for modeskabernes arbejde, osv.), for så vidt som den “tilskynder folk”, får dem til at anstrenge sig, konkurrere, kæmpe; og samtidig er den et produkt af et felt der fungerer. For at forstå den – i mere snæver forstand – økonomiske interesses specifikke form er det ikke tilstrækkeligt at undersøge et fænomen som Howard Becker gør (med et sådant fravær af bevidsthed, der forudsætter et lige så stort fravær af viden), idet han postulerer en grundlæggende formel for transaktionerne på ægteskabsmarkedet, hvor han ignorerer alt hvad etnologer og sociologer har lavet om det pågældende spørgsmål. I ethvert konkret tilfælde må man derimod undersøge den institutionelle form, som kommer til udtryk i det pågældende ensemble af historisk formede institutioner, der konstituerer et økonomisk bestemt felt i en bestemt historisk situation; ligesom man også må undersøge den specifikke udformning af den økonomiske interesse, der er dialektisk forbundet med netop dette felt. For eksempel ville det

være et naivt forehavende at forsøge at forstå vor tids franske industriarbejderes økonomiske adfærd uden at inddrage de retlige institutioners betydning (ejendomsret, arbejdsret, kollektive aftaler osv.) i definitionen af den interesse, der orienterer og motiverer deres handlinger; men man må også medinddrage den betydning, som forståelsen af de tilkæmpede fordele og rettigheder fra tidligere kampe har, en betydning der i bestemte henseender kan overgå de juridiske normeringer som f.eks. angives af arbejdsretten, mens resultaterne af de tidligere kampe i relation til andre punkter også kan være ringere i forhold til de kodificerede rettigheder; – det er en sådan historisk specifik betydning der ligger til grund for princippet i de aktuelle vredestillendegivelser og krav, osv. Den således definerede interesse er produktet af en kategori af bestemte sociale omstændigheder: en historisk konstruktion, der kun kan forstås via historisk erkendelse – *ex post* – og empirisk; en sådan interesse kan ikke afledes *a priori* af en tænkt natur hævet over historien (transhistorique).

Ethvert felt frembringer, i kraft af at det er et historisk produkt, den interesse der er forudsætning for at det fungerer som felt. Det gælder også det økonomiske felt, der – i kraft af at det er et relativt autonomt rum, som følger sine egne spilleregler, og som er udstyret med en specifik aksiomatik [dvs. sæt af grundantagelser – O.a.] og forbundet med en særegen historie – producerer en specifikt udmøntet interesse, der er et særligt tilfælde af det samlede univers af mulige former for interesser. Den sociale magi kan gøre næsten hvad som helst til genstand for interesse og gøre det til en kampindsats. Marcel Mauss' undersøgelser af magi kan også overføres til økonomiens område; og ved at give afkald på at søge grundlaget for den økonomiske magt (eller kapital) i denne eller hin aktør eller system af aktører, denne eller hin mekanisme, denne eller hin institution, kan man spørge sig selv om det princip, der genererer magten, ikke er selve feltet – dvs. systemet af forskelle, der er konstituerende for feltets struktur og for de forskellige dispositioner, de forskellige (også antagonistiske) interesser, som systemet af forskelle fremkalder hos agenterne, der varetager forskellige positioner i feltet og som sådan bestræber sig på at bevare eller forandre denne struktur. Det betyder blandt andet, at *dispositionen* til at spille det økonomiske spil, – til at investere i det økonomiske spil, der er et produkt af et bestemt økonomisk spil – er selve grundlaget for eksistensen af dette spil. Det er noget alle former for økonomisme glemmer. Den økonomiske produktion fungerer kun i det omfang, den også producerer troen på værdien af dens produkter (hvilket bevidnes af at den andel af arbejdet i den samlede produktion, der medgår til at skabe behovet for produktet, idag er i stadig vækst); det gælder også troen på selve produktionsaktiviteten, f.eks. at skabe interesse for kampen om aktiviteten (le *negotium*) snarere end for hvile (l' *otium*). Det er et problem, der konkret viser sig i form af modsætningerne mellem logikken i den institution som er betroet produktionen af producenterne – skolen – og logikken i den økonomiske institution, der fremmer opkomsten af nye attityder i forhold til arbejdet (ofte i total naivitet betegnet som "arbejdsallergi") manifesteret i form af en svækkelse af den faglige stolthed,

den professionelle ære, sansen for kvaliteten i arbejdet osv. Retrospektivt opdager vi på denne måde – fordi de ophører med at have selvfølghedens karakter – nogle dispositioner, der udgør en del af de uudtalte forudsætninger for den økonomiske aktivitet (forudsætninger der følger er glemt i de videnskabelige modeller for økonomiens funktionsmåde).

Disse relativt trivielle overvejelser ville, hvis de blev videreudviklet, føre til langt mindre trivielle konklusioner. Det ville så blive tydeligt, for eksempel at det er via den retligt garanterede fordeling af kapitalgoderne [propriété], altså magten over feltet, at det økonomiske felts struktur determinerer alt det der sker i feltet, og specielt pris- og løndannelsesprocesserne². På den måde er den såkaldte politiske kamp om at ændre det økonomiske felts struktur en helt afgørende del af den økonomiske videnskabs objekt. Selv ikke kriteriet for værdi – et centralt konfliktspørgsmål mellem økonomerne – kan undgå at blive genstand for kamp i selve den økonomiske virkelighed [réalité]. Følgelig ville den økonomiske videnskab altså være nødt til at indføje det faktum, at kriteriet for værdi er et konfliktspørgsmål, i selve definitionen af værdi i stedet for at hævde at kunne afgøre denne diskussion med et postulat, der foregiver at være objektivt, og at forsøge at finde sandheden om udvekslingen i en substantiel egen-skab ved de udvekslede varer. Det er faktisk ikke så lidt af et paradoks at støde på den substantialistiske tænkemåde – i arbejdsværdibegrebet – selv hos Marx, der netop afslørede fetichismen som det afgørende produkt af tilbøjeligheden til at tilskrive godernes varekarakter til den fysiske ting i sig selv og ikke til de relationer tingen indgår i med producenten og de potentielle købere.

Jeg kan ikke udvikle det yderligere, som jeg burde, inden for rammerne af et kort og halvt improviseret indlæg. Og jeg må gå videre til det andet begreb, der skal diskuteres, begrebet *strategi*. Også denne benævnelse anvender jeg aldrig uden en vis tøven. Dette ord kan understøtte den grundlæggende logiske fejlslutning, der består i at ophøje den model, som bruges til at forklare virkeligheden [la réalité], til at være det konstituerende element for den beskrevne virkelighed, hvor man glemmer den formel, der definerer den teoretiske diskurses status – “alt sker som om”. Mere præcist, ordet strategi giver tilbøjelighed til en naiv finalistisk opfattelse af den sociale praksis (en anskuelse der også ligger til grund for den almindelige anvendelse af sådanne begreber som interesse, rationel kalkulation osv.). I modsætning til denne anvendelse drejer hele min bestræbelse sig i virkeligheden om – f.eks. ved hjælp af habitusbegrebet – at redegøre for, hvordan det går til at (økonomiske eller andre) handlinger tager form af handlesekvenser, der objektivt er orienteret mod et bestemt mål, uden at de nødvendigvis er resultatet af en bevidst strategi eller af mekanisk determination. I en vis forstand er det de agerende, der *støder på* deres praksisformer, snarere end at de bevidst vælger dem eller mekanisk er blevet dem påtvunget. Når det forholder sig sådant, er det fordi habitus - systemet af dispositioner erhvervet i relation til et bestemt felt – træder i funktion og bliver operativ, når den møder sine optimale funktionsbetingelser, dvs. når den støder på betingelser identiske eller analoge med de

betingelser, som den er et produkt af. Habitus bliver generator af praksisformer, der umiddelbart er tilpasset til den nuværende situation såvel som til den heri indskrevne fremtid (heraf illusionen om princippet om hensigt); det sker når en habitus møder et rum, hvor de objektive mulighedsbetingelser svarer til det den indeholder som *tilbøjelighed* (til at spare op, til at investere, osv.), som en disposition (til nyttemaksimering, osv.), fordi den er konstitueret via en kropslig inkorporering af strukturerne i et lignende univers (strukturer videnskabeligt forstået som sandsynligheder). I en sådan situation er det tilstrækkeligt, at de agerende kun hengiver sig til deres "natur" (dvs. det som historien har gjort dem til), for lige så "naturligt" at tilpasse sig til den specifikke historiske verden de konfronteres med, og for at gøre det der må gøres i denne verden, hvor de bevæger sig som fisk i vandet, – og for at realisere det der er indskrevet i situationen som den potentielle fremtid. Mod-eksemplet har vi i form af Don Quixotte, der i et økonomisk og socialt forandret rum gør brug af en habitus, der er et produkt af forholdene i den samme verden i en tidligere periode. Men man behøver kun at tænke på det at blive ældre. Og ikke at forglemme alle andre situationer med en habitus, der er i uoverensstemmelse [habitus discordantes], fordi den er produceret under betingelser, der er forskellige fra dem den senere kommer til at fungere under, som det er tilfældet med agenter der stammer fra førkapitalistiske samfund, når de bliver kastet ind i den kapitalistiske økonomi [f.eks. flygtninge og indvandrere – O.a.].

De fleste handlinger er objektivt økonomiske uden at være subjektivt økonomiske, uden at være resultatet af en økonomisk rationel kalkulation. De er produkter af mødet mellem habitus og felt, det vil sige to repræsentationer af en historie, der er mere eller mindre fuldstændig tilpasset til hinanden. Vi behøver bare at tænke på eksemplet med sproget i tosprogede situationer, hvor den talende, der er velfunderet fordi han både har tilegnet sig den sproglige kompetence og den praktiske viden om betingelserne for den optimale anvendelse af denne kompetence, kan foregribe de tilfælde, hvor han med maksimalt udbytte kan bringe det ene eller det andet af sine sprog i spil. Den samme talende person ændrer sine udtryk og glider fra det ene sprog til det andet – uden at være sig det bevidst – i kraft af en praktisk beherskelse af funktionsprincipperne i feltet (der fungerer som et marked), hvor han søger at gøre sine sproglige indsatser gældende. Sådan går det til, at så længe en habitus og et felt er i overensstemmelse med hinanden, vil habitus "være på rette sted i rette øjeblik", og dens anticiperinger vil uden nogen form for kalkulation komme den objektive verdens logik i forkøbet.

Her er det nødvendigt at formulere spørgsmålet om *subjektet* for den kalkulerende handling. Habitus, der er det generative princip for de reaktioner som er mere eller mindre tilpasset til et specifikt felts behov, er et produkt af hele den individuelle historie; men i kraft af den tidlige barndoms strukturerende "oplevelser" er det også et produkt af familiens og klassens samlede kollektive historie – i kraft af specielt de erfaringer, som livsløbets tendens for en hel slægt

giver sig udtryk i, og som kan tage form af en synlig og brutal opløsning, eller bare viser sig som umærkelige regressioner. Det betyder, at vi er lige så langt fra Walras' atomisme, der udelukker enhver antagelse om en struktur af økonomisk og kulturelt funderede præferencer, som vi er fra den slags blød kulturalisme, der – f.eks. ved en sociolog som Parsons – fører til et postulat om, at der eksisterer et præference- og interessefællesskab: I virkeligheden handler enhver økonomisk agent i kraft af et præferencesystem, der er særegent for de enkelte agenter, men som kun ved nogle sekundære forskelle adskiller sig fra de præferencesystemer, de har til fælles med alle agenter placeret under tilsvarende økonomiske og sociale betingelser. De forskellige klasser af præferencesystemer korresponderer med klasser af livsbetingelser, altså forskellige klasser af konditionerende økonomiske og sociale betingelser, der påfører de forskellige perceptions-, vurderings- og handlingskategorier. De individuelle habituelle dispositioner er produkter af, at delvist uafhængige kausalrækker krydser hinanden. Man ser på denne måde, at subjektet ikke er en slags enestående *cogito's* momentane *ego*, men snarere det individuelle spor af én eller flere sammenhængende kollektive historier. Derudover er de fleste mere eller mindre betydningsfulde økonomiske strategier – som f.eks. ægteskab i de førkapitalistiske samfund eller køb af fast ejendom i vores samfund – resultater af kollektive overvejelser, hvor styrkeforholdene mellem de umiddelbart deltagende parter (f.eks. ægtefællerne) og mellem de grupper, der herigennem støder på hinanden, (ægtefællernes oprindelige familier eller de grupper der defineres af den økonomiske, kulturelle og sociale kapital, som de respektive slægter besidder) vil komme til udtryk. Faktisk ved man ikke længere, hvem der er subjekt for den endelige beslutning. Samme resultat viser undersøgelser af økonomiske virksomheder (der fungerer som felter), at beslutningerne tages overalt og ingen steder (dette være sagt i opposition til illusionen om "beslutningstagerne", som er den grundlæggende antagelse i talrige casestudier af magt).

Afsluttende måtte vi spørge, om illusionen om den økonomiske kalkulations universelle gyldighed dog ikke også er forankret i virkeligheden. De forskellige økonomier – religionens økonomi med offergavens logik, ærens økonomi med udveksling af gaver og mod-gaver, med udfordringer og modangreb, med mord og hævnakter osv. – kan til dels eller fuldt ud opfylde det økonomiske princip og gøre en form for kalkulation gældende, *ratio*, med det formål at sikre optimering af en cost-benefit opgørelse. På denne måde vil man opdage adfærdsformer, der kan forstås som investeringer med sigte på at maksimere nytteeffekten i de mest forskellige økonomiske universer (i den videste betydning af ordet) – som f.eks. i form af bønner og offerhandlinger, der undertiden eksplicit adlyder princippet om "noget for noget" [*do ut des*], men også i form af de symbolske udvekslingers logik i alle de adfærdsformer, der – så længe de måles efter de økonomiske principper i snæver forstand – bliver opfattet som spild. Det økonomiske principps almengyldighed [universalité] – det vil sige *ratio* i betydningen at kalkulere det optimale udbytte, der betyder at man kan *rationa-*

lisere en hvilken som helst form for adfærd (bare tænk på bedemøllen) – giver næring til troen på, at man kan føre alle økonomier tilbage til *én* økonomis logik: Gennem universalisering af et bestemt tilfælde reducerer man alle de økonomiske logikker – og specielt logikken i de økonomier, der er baseret på en manglende skelnen mellem økonomiske, politiske og religiøse funktioner – til den helt særegne logik i økonomiens økonomi, hvor den økonomiske kalkule eksplicit tager sigte på udelukkende økonomiske formål, som de formuleres af et økonomisk felt, der er konstitueret som sådant på basis af aksiomet indeholdt i tautologien “forretning er forretning”. I dette tilfælde – og kun i dette tilfælde – er den økonomiske kalkulation underlagt den egentlig økonomiske profitmaksimerings genuint økonomiske formål, og økonomien [*handlingsrationalet* – O.a.] er udtrykkeligt rationel i henseende til dens mål og midler. I virkeligheden opnås en sådan fuldkommen økonomisk rationalisering aldrig, og det ville være let at vise, som jeg satte mig for i mit arbejde om arbejdsgiverne [Actes 1978, no 20-21], at logikken i akkumulering af symbolsk kapital også forekommer selv i det økonomiske felts allermest rationaliserede sektorer. For slet ikke at tale om “følelsernes” univers (hvor familierne selvfølgelig er et privilegeret sted), der unddrager sig aksiomet om at “forretning er forretning” eller “i forretning er der ikke plads til følelser”.

Endelig måtte man også undersøge, hvorfor den økonomiske økonomi ikke ophører med at vinde terræn i forhold til de økonomier, der er orienteret mod ikke-økonomiske formål (i snæver betydning), og hvorfor den økonomiske kapital – netop i vores samfund – er den dominerende type i forhold til symbolsk kapital, social kapital og selv i forhold til kulturel kapital. Det ville kræve en meget langvarig analyse, og man måtte f.eks. analysere grundene til den afgørende ustabilitet, som karakteriserer den symbolske kapital, der – fordi den er grundlagt på almindeligt omdømme, anskuelser, måden at præsentere sig (“Æren er som et roefrø”, siger kabylerne³) – kan nedbrydes af mistanke og kritik, ligesom den viser sig at være specielt vanskelig at overdrage til andre og vanskelig at objektivere, uomsættelig osv. Faktisk kunne den økonomiske kapitals særlige “magt” [puissance] hidrøre fra, at den muliggør en økonomi baseret på økonomisk beregning, en økonomisk økonomi, det vil sige en økonomi baseret på rationel ledelse og rationelt arbejde med at bevare og videreføre økonomien, – at den økonomiske økonomi med andre ord er lettere at styre rationelt (som det let ses med dens realisering, pengene), og lettere at kalkulere og at forudsige (hvilket gør, at den økonomiske kapital passer sammen med beregnende adfærd og den matematiske videnskab).

Oversat af Anders Mathiesen fra Pierre Bourdieu: “L'intérêt du sociologue”, *Economies et sociétés*, XVIII, 10, octobre 1984/*choses dites*, Paris 1987.

Noter

1. Bourdieu gør selv indledende opmærksom på, at han bruger et særligt sociologisk interessebegreb – nemlig et begreb for de forskellige historisk specifikke interesser, som der redegøres mere udførligt for i *Distinktionen* (1986 [1979]), specielt om brugen af “investissement” hedder det bl.a.: “This means that the term “investment”, for example, must be understood in the dual sense of economic investment – which it objectively always is though misrecognized – and the sense of affective investment which it has in psychoanalysis, or, more exactly, in the sense of *illusio*, belief, an involvement in the game which produces the game” (s. 86). Se også afsnittet om “Investering” i (Bourdieu 1997:151ff) – O.a.
2. For en mere udførlig redegørelse for Bourdieus analyser af det økonomiske felt kan henvises til (Bourdieu 2005c), som anmeldes i dette nummer – O.a.
3. Her kan f.eks. henvises til (Bourdieu 2005b:308/note 19) – O.a.

Litteratur:

- Bourdieu, Pierre 2005b [1972]: *Udkast til en praksisteori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre 2005c [2000]: *The Social Structure of the Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre 1997 [1994]: *Af praktiske Grunde – Omkring teorien om menneskelig handling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre 1986 [1979]: *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.